

ДИВЕРСИФИКАТСИЯИ МАҲСУЛОТИ КИШОВАРЗӢ ДАР ШАРОИТИ ИҚТИСОДИ БОЗОРГОНӢ

Ахмедов Д.Ҳ. – н.и.и., дотсент, ДАТ ба номи Ш.Шоҳтемур

Калимаҳои калидӣ: диверсификатсия, иқтисоди бозоргонӣ, маҳсулоти кишоварзӣ, модел, нарх, технологияҳои инноватсионӣ, замин, самаранокӣ.

Дар шароити иқтисоди бозоргонӣ, яке аз механизми рушди асосии маҳсулоти кишоварзӣ ин диверсификатсияи соҳа мебошад. Бо мақсади расидани ба ҳадафҳои умумимиллӣ ва умумихалқии кишвар ва бо маводҳои ғизоӣ таъмин намудани аҳолии ҷумҳурӣ ва инчунин рушди босуботи соҳаи кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷумҳурӣ “Барномаи амнияти озуқаворӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон”, “Консепсияи аграрии Ҷумҳурии Тоҷикистон”, ва як қатор санаду меъёрҳои ҳуқуқӣ қабул гардидааст. Маҳз ҳамин барномаҳо буданд, ки дар ҷумҳурӣ соли 2019 ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ дар ҳамаи шаклҳои хоҷагидорӣ ба маблағи 25,6 млрд сомониро ташкил дод, ки нисбат ба соли 2018, 7% зиёд мебошад.

Бояд ёдовар шуд, ки таъмин намудани аҳолии ҷумҳурӣ ба талаботи физиологии организми инсон бо моддаҳои ғизоӣ ва энергияҳо дар як вақт вазифаи пешгирикунанда ва табобати мутахассисони соҳа ҳисобида мешавад. Ғояи асоси ин ғамхорӣ маҳсус ба табақаҳои осеппазири ҷомеа, аз ҷумла кудакон, маъҷубон, шахсони пиронсол ва ғайраҳо мебошад.

Диверсификатсияи маҳсулоти кишоварзӣ – ин иваз ё гардиши зироатҳои анъанавии кишоварзӣ (пахта, гандум, ҷуворимаққа, биринҷ ва ғайраҳо) мебошад, ки дар заминҳои шурнокии баланд парвариш кардан душвор мебошад. Яъне, агар замини киштшаванда шурнокии баланд дошта бошад, метавонем аз зироатҳои ки ба ин намуд ҳок тобоваранд кишт намоем. Мисол, зироатҳои чаварӣ ва арзан.

Истилоҳи диверсификатсия аз калимаи латинӣ *diversus* – гуногуншаклӣ, гуногунрунӣ мебошад. Аз нуқтаи назари олимони соҳаи кишоварзӣ бошад, дигаргунсозии шаклҳои хоҷагидорӣ ва ҷори намудани технологияҳои инноватсионӣ, захирасарфакунии истеҳсолоти маҳсулоти кишоварзиро инъикос менамояд.

Қайд кардан ба маврид аст, ки дар шароити имрузаи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои як метри мураба ба роҳ мондани парвариши картошка, гандум ва ҷуворимаққа мувофиқ буда, ду маротиба зиёдтар сафед истеҳсол кардан мумкин аст, ки барои организми инсон хеле муҳим ва саривақтӣ мебошад.

Шароити иқтисоди бозоргонӣ тақозо менамояд, ки барои таъмини бозори дохилии кишвар бо маҳсулоти худи дар чор фасли сол, яке аз вазифаҳои асосии ҳар як сокини кишвар мебошад. Аз ин лиҳоз, моро зарур аст, ки рушди босуботи иқтисодӣ ва иҷтимоӣ Тоҷикистонро вобаста ба таъмини амнияти озуқаворӣ, яке аз ҳадафҳои стратегии асосии худ қарор диҳем.

Шароити таъбию иқлимӣ Тоҷикистон имкон медиҳад, ки дар кишоварзи натавонанд пахтакорӣ балки соҳаҳои дигари растанипарварӣ, аз ҷумла сабзавоткорӣ, боғу-тоқпарварӣ, лимупарварӣ, тамоқпарварӣ ва ғайраҳо низ тарақи ёбад. Метавонем қайд кард, ки дар чорводорӣ бошад, соҳаҳои кутоспарварӣ, моҳидорӣ, парандапарварӣ, аспарварӣ, гусфандпарварӣ ва ғайраҳо рушд карданашон хеле қулай ва мувофиқ мебошад.

Дар шароити муосир барои рушди истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ дар ҷумҳури мушкilotҳои доимӣ барои истеҳсолии маҳсулоти кишоварзӣ пеш меояд. Бо мақсади кам кардани хароҷоти истеҳсолии маҳсулоти кишоварзӣ ва дастрасии мардум бо нархи дастрас ба озуқаворӣ, мутахассисони соҳаи кишоварзиро зарур аст, ки имкониятҳои навро ҷустуҷу намоянд. Ҷустуҷуи доимии модели оқилона истифодабарӣ ва рушди минбаъдаи корхонаҳои кишоварзӣ дар шароити иқтисоди бозоргонӣ истеъмолкунандагони бозори кишоварзиро лозим меояд, ки истифодаи диверсификатсияи истеҳсолотро ба роҳ монда, монети хароҷоти нисбатан баланди истеҳсолоти кишоварзӣ шуда тавонад.

Диверсификатсияи фаъолияти корхонаҳои кишоварзӣ дар шароити иқтисоди бозоргонӣ имкон медиҳад, ки ҳафҳои хароҷоти беасос кам карда шуда ва ба сохтори тағирёбандаи талабот ҷавобгу бошад, ки иқтисодии истеҳсолии корхонаҳои кишоварзиро нигоҳ дорад. Хусусияти диверсификатсияи соҳаи кишоварзӣ ин мутобикшавӣ ба шароити тағирёбандаи

бозори кишоварзӣ мебошад, ва инчунин дар шароити иқтисоди бозогонӣ сабаби паст шудани нархи маҳсулотҳои кишоварзӣ шуда метавонад.

Диверсификасияи истеҳсолоти кишоварзӣ имконият медиҳад, ки технологияҳои инноватсионӣ, сарфаи захираҳо, истифодаи ҳамачонибаи захираҳои замин, иқтидори иқтисодии хоҷагиҳои кишоварзӣ рушд ёбад. Бояд қайд кард, ки хангоми муайян кардани диверсификасияи истеҳсолоти маҳсулоти кишоварзӣ хусусиятҳои захираҳои замин, ҳосилнокии хок, шароити табиӣ ва иқлимӣ, мавқеи ҷойгиршавӣ, фазолияти истеъмолкунандагон, категорияҳои нархҳои маҳсулоти хурокворӣ ба назар гирифта шавад.

Такмил додани механизми идоракунии бо дарназардошти истифодаи имконпазири технологияҳои сарфазахиракунии яке аз усулҳои баланд намои самаранокии истеҳсолоти маҳсулоти кишоварзӣ ҳисобида мешавад.

Барои ноил шудан ба самаранокии баланд аз ҳисоби истифодаи технологияҳои сарфазахиракунанда, бояд ҳамаи марҳилаҳои истеҳсолоти маҳсулоти кишоварзӣ ва занҷири технологияи истеҳсолот ва коркарди маҳсулотҳои кишоварзӣ ба роҳ монда шавад.

Бояд ёдовар шуд, ки сарфаи захираҳо дар якҷоягӣ бо ҷори намудани усулҳои ҷараёни инноватсионӣ дар соҳаи кишоварзӣ хеле муҳим мебошад.

Сарфазахиракунанда ҳамчун мафҳуми мқайян буда, яъне маҷмуи унсурҳо ва захираҳо, ки афзалиятҳои барои таъмини хароҷоти молиявии корхона, захираҳои инсонӣ ва маданӣ дар асоси имкониятҳо, дастовардҳои пешрафтаи илмӣ ва техникаӣ барои ба даст овардани маҳсулоти рақобатпазир ва кам кардани хароҷоти маҳсулот дар шакли молли ва пулӣ мебошад.

Бо истифода аз усулҳои ананавии истеҳсолот қисми зиёди ғайри ба хароҷоти истеҳсолот мансуб аст. Дар айни замон ҳамаи корхонаҳои кишоварзӣ чумхурӣ аз тағирёбии шароити иқлимӣ ва табиӣ вобастагӣ дорад. Дар ҳолати истифодаи технологияҳои захирасарфакунанда тақрибан 20 ғайри ҳиссаи эҳтимолии таъсири омилҳо мусбӣ кам мегардад, ки инҳам бошад ба самаранокии корхонаҳои кишоварзӣ ғайридовар мегардад.

Дар шароити иқтисоди бозоргонӣ Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳарчи зудтар кушиш менамояд, ки таъмини амнияти озуқаворӣ кишварро бо маҳсулотҳои истеҳсолшавандаи ватанӣ ба роҳ монад. Истеҳсоли маҳсулотҳои кишоварзӣ чумхури сол аз сол рушд намуд истодааст, ки ин ҳам барои таъмини бозори дихили бо маҳсулоти худӣ мусоидат менамояд (ҷадв. 1).

Ҷадвали 1 - Истеҳсоли маҳсулотҳои кишоварзӣ дар ҳамаи категорияҳои хоҷагидорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, солҳои 2015-2019

№	Номгӯ	Воҳид ченак	Солҳо					Соли 2019 нисбати соли 2015 бо %
			2015	2016	2017	2018	2019	
1	Ғалла ва лубийёгӣҳо	ҳаз.тон	1392,5	1435,8	1447,6	1296,1	1414,6	101,5
2	Пахта	ҳаз.тон	270,0	284,7	386,5	300,3	403,0	149,2
3	Картошка	ҳаз.тон	887,4	898,1	782,8	964,6	994,4	112,0
4	Сабзавот	ҳаз.тон	1666,5	1748,2	1859,0	2119,3	2182,5	130,9
5	Мева ва бутамева	ҳаз.тон	299,2	364,0	405,0	447,9	473,7	158,0
6	Ангур	ҳаз.тон	203,8	214,7	228,3	241,9	247,1	121,2
7	Гандум	ҳаз.тон	898,3	917,0	899,6	778,9	836,8	93,1
8	Тухм	млн.дон	357241	337153	341400	450284	725284	203,0
9	Гушт	ҳаз.тон	217,7	233,3	248,7	261,9	272,5	125,1
10	Зағир	ҳаз.тон	90,3	91,2	92,6	118,3	111,1	123,0
11	Шоли	ҳаз.тон	85,8	96,4	97,7	90,4	106,4	124,0
12	Шир	ҳаз.тон	888,9	917,9	949,9	983,0	1000,0	112,4

Сарчашма: маҷмуаи омили кишоварзӣ Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2020.

Аз маълумотҳои ҷадвали 1, дида мешавад, ки соли 2019 пахта 49,2; сабзавот 30,9; мева ва бутамева 58 ғайри ва тухм 2 – маротиба бештарро нисбат ба соли 2015 истеҳсол гардидааст, ки ин ҳам бошад аз истифодаи самарабахши мутахассисони соҳа ва шароитҳои иқлимӣ, агротехникаи инноватсионӣ ба ҳисоб меравад.

Гуфтан ба маврид аст, ки дар баробари зиёд истехсол гурдидани баъзе намуди маҳсулотҳои кишоварзӣ, гандум соли 2019 нисбат ба соли 2015 7 Ҷоиз кам истехсол гардидааст. Аммо гандум яке аз маҳсулоти асосии озукавории аҳолии ҷумҳури ба ҳисоб рафта, масъулинро зарур аст, ки барои аҳолии ҷумҳуриро бо ин намуди маҳсулот таъмин намудан бо маҳсулоти худӣ чораҳои зарури андешанд.

Аз гуфтаҳои боло мушоҳида кардан мумкин аст, ки вазъи кунунии соҳаи кишоварзӣ дар минтақаҳои ҷумҳурӣ бо чунин сифатҳо тасниф кардан мумкин аст:

сатҳи пасти маҳсулнокии меҳнат дар мучоиса ба дигар кишварҳои пасошуравӣ;
ғайриғаноатбахш будани нархи маҳсулоти сузишвории воридшаванда ба хоҷагиҳои кишоварзии ҷумҳурӣ;

техника ва технологияҳои фарсудаи дар корхонаҳои кишоварзӣ;

надоштани парки технологияи корхонаҳои кишоварзӣ;

норасоии системаҳои иттилоотӣ дар хоҷагиҳои кишоварзӣ;

таъмин набудани мутахассисони соҳа бо техника ва технологияҳо муосир.

Айни замон, дар ҳамаи минтақаҳои ҷумҳурӣ истехсоли маҳсулотҳои кишоварзӣ, аз истифодаи техникаҳои ананавӣ вобастагӣ дорад. Бояд қайд кард, ки истифодаи техникаҳои инвентсионӣ дар ҳамаи шаклҳои хоҷагидорӣ кишоварзии ҷумҳурӣ ба мо имкон медиҳад ки бо сарфаи вақти кам, маҳсулоти хушсифати бештар истехсол намоем.

Дар робита ба ин диверсификатсия ва истифодаи технологияҳои инвентсионӣ, модернизатсияи соҳаи кишоварзӣ, тақмили ихтисосҳои соҳа, рушди инфрасохтори бозорҳои кишоварзӣ, самаранок истифода бурдани захираҳо, баланд бардоштани маҳсулнокии меҳнат, паст кардани арзиши аслии маҳсулот ва афзоиши ғуруши маҳсулотҳои кишоварзӣ ба ҳисоб меравад.

Дар умум, ҷори намудани технологияҳои ананавӣ сарфазахиракунӣ ба истехсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ имкон медиҳад, ки диверсификатсияи заминро ба сифати баланд гузаронида ва инчунин масрафи энергияро кам намоем.

Хулоса, ба ақидаи мо барои истифодаи оқилонаи захираҳо ва кам кардани хароҷоти истехсолӣ, ғайриғаноатбахш будани хоҷагиҳои кишоварзӣ, татбиқи тадбирҳои техникаӣ, технологӣ ва ташкилӣ муҳим мебошад. Ҳамзамон, барои рушди диверсификатсияи маҳсулотҳои кишоварзӣ дар шароити иқтисоди бозоргонӣ чунин имкониятҳоро истифода бурдан, лозим мебошад:

парвариши гусфандон дар заминҳои барои алафдаравӣ нигаронида шуда;

парвариши ҷорҳои ширдеҳ ва тайёр кардани хуроки ҷорҳо дар заминҳои ғалла;

руғнидани зироатҳои зимистона ва хошоктайёркунӣ;

парвариши ҷорҳои гуштӣ ва ширӣ дар минтақаҳои маҳсусгурдонидашуда.

АДАБИЁТ

1. Рауфӣ А., Шарифов З.Р. Пуркунии бозори истеъмолӣ бо молҳои озукаворӣ. Душанбе - Кишоварз//2020. - 1(86). – С. 136-140.
2. Шарифов З.Р. Основы рыночной экономики и формирование хозяйственного механизма АПК. Душанбе - Ирфон-2008. –С.30.
3. Далисова Н.А., Степанова Э.В. Диверсификация сельскохозяйственного производства на основе ресурсосбережения // Вестник Алтайской академии экономики и права. – 2018. – № 6. – С. 58-68.
4. Мачмуаи Омори кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2020.

АННОТАТСИЯ

ДИВЕРСИФИКАТСИЯИ МАҲСУЛОТИ КИШОВАРЗӢ ДАР ШАРОИТИ ИҚТИСОДИ БОЗОРГОНӢ

Дар мақолаи мазкур, механизми асосии истехсолоти кишоварзӣ ва диверсификатсияи он дар шароити иқтисоди бозоргонӣ нишон дода шудааст. Инчунин таъмин намудани аҳолии ҷумҳурӣ бо маҳсулоти истехсоли худӣ инъикос гардидааст.

АННОТАЦИЯ
ДИВЕРСИФИКАЦИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА В УСЛОВИЯХ
РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ

В данной статье показаны основные механизмы сельскохозяйственного производства и его диверсификации в условиях рыночной экономики Республики Таджикистан. А также, обеспечение населения республики собственной продукцией.

***Ключевые слова:** диверсификация, рыночной экономики, сельскохозяйственного производства, модель, ценна, инновационной технологии, земля, эффективность.*

ANNOTATION
DIVERSIFICATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN A MARKET ECONOMY

This article shows the main mechanisms of agricultural production and its diversification in the market economy of the Republic of Tajikistan. And also, providing the population of the republic with its own products.

***Key words:** diversification, market economy, agricultural production, model, price, innovative technology, land, efficiency.*